

УДК 377.3:334.7-057.86(043.3)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

Стеблюк Світлана, кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії, Мукачівський кооперативний торговельно-економічний коледж.

ORCID: 0000-0002-2827-6805

E-mail: svetasteblyuk@gmail.com

У статті визначено сучасні підходи до ступеневої освіти у контексті освітніх реформ. Проаналізовано окремі законодавчі акти з означеного питання, сконцентровано увагу на наукових розвідках останніх років. Дослідження проведено на основі визначених нових ступенів та рівнів підготовки майбутніх фахівців. Метою статті стало з'ясування ролі ступеневої освіти у підготовці майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Серед завдань такі: з'ясувати сучасні підходи до підготовки спеціалістів за ступеневою освітою, проаналізувати стан досліджуваної проблеми на прикладі окремих закладів освіти України. Методи наукового дослідження: аналіз, порівняння, спостереження за освітнім процесом, анкетування, узагальнення. Автором запропоновано окремі технології навчання в процесі викладання економічних дисциплін.

Ключові слова: ступінь, ступенева освіта, компетентність, професійна компетентність, самостійна робота, педагогічні технології, позааудиторна робота, інноваційні методи навчання.

MODERN TENDENCIES OF PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF MULTISTAGE SYSTEM OF EDUCATION

Steblyuk Svitlana, PhD in Pedagogics, Teacher of Higher Category, Mukachevo Cooperative Trade and Economic College.

ORCID: 0000-0002-2827-6805

E-mail: svetasteblyuk@gmail.com

Modern approaches to multistage education in the context of educational reforms are defined in the article. Some legislative acts on the issues mentioned above are analyzed. The attention is focused on scientific exploration for the recent years. A positive point is the improvement of educational legislation which is aimed at streamlining the list of specialties, creating modern educational programs and providing access to international programs. The research has been conducted based on the identified new degrees and levels of training the intending professionals. The aim of the article is to define the role of multistage education system in training the intending professionals from business, trade and stock activities. The major objectives are to find out new approaches to training specialists in multi-degree education, analyze the status of the problem under investigation on the example of some educational institutions in Ukraine. The research methods used are analysis, comparison, observing the educational process, questioning, summarizing. The status of the problem under investigation is analyzed on the example of training the intending professionals from business, trade and exchange activities based on the cooperation between the individual schools and Poland. The author proposed some learning technologies in teaching economic disciplines. Among them there are RAFT-technology,

objectives planning, story-telling, interactive information search. The role of independent work in the educational process of higher education is studied which shows that proper organization of independent work allows not only to master the qualitative economic knowledge, but also to lay the foundations for further self-education (lifelong learning) and self-improvement. Organization of students' independent work in college passed certain stages. Examples of tasks for students' independent work from their own experience are represented, based on the author's experience. It is stated that the current domestic science is increased by innovative methods and educational forms, including information and telecommunication. The conclusions and perspectives for future research are formed.

Key words: degree, multistage system of education, competence, professional competence, self-study, teaching technology, extracurricular activity, interactive teaching methods.

У країні поступово здійснюються освітні реформи. Це зумовлено тим, що Україна інтегрується у європейський простір. У першу чергу удосконалення зазнали законодавчі акти. Нами зацентровано увагу на ступеневій освіті, її напрямках розвитку. Актуальність дослідження зумовили ті освітні реформи, що мають місце на сьогодні. Закон України «Про вищу освіту» (ст. 5 Розділ 2) регламентує рівні та ступені вищої освіти, а саме: початковий (короткий цикл); перший (бакалаврський); другий (магістерський); третій (освітньо-науковий); науковий рівні вищої освіти. Відповідно до цього визначено ступені: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії; 5) доктор наук [2].

У статті 10 (Розділ 2) Закону України «Про освіту» сформульовано всі рівні освіти, серед яких: дошкільна освіта; початкова освіта; базова середня освіта; профільна середня освіта; перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти; третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, передвища освіта; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти; науковий рівень вищої освіти [3].

Ступенева освіта України регламентується й іншими законодавчими актами: Постановою Кабінету Міністрів від 20 січня 1998 р. № 65 Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) [6]; Постановою Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» [7]. Але в Постанові від 20 січня 1998 р. визначені рівні, що втратили силу відповідно до Закону «Про вищу освіту» (наприклад, спеціаліст). Натомість у Рекомендаціях парламентських слухань щодо професійної освіти як складової забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України (2016) зазначено, що світова тенденція неперервної професійної освіти (освіти впродовж життя) зумовлює необхідність цілісного розв'язання проблем розвитку трудового потенціалу, його професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації, щоб дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Розвиток вищої освіти в Україні розглядається в умовах наявних тенденцій світових освітніх систем, європейських зокрема. У контексті освітніх реформ активізувалися наукові розвідки щодо професійної ступеневої освіти.

Теоретико-методичні засади розвитку професійної освіти розглянуті низкою вчених (А. Алексюк, О. Діденко, А. Лігоцький, В. Манько, С. Мамрич, Н. Ничкало,

Л. Пшенична, О. Романовський, Л. Романишина, С. Сисоєва, Г. Терещук та ін.). За Національним освітнім глосарієм: Ступінь (Degree): Офіційна освітня кваліфікація, яка присуджується закладом вищої освіти / вищим навчальним закладом після успішного завершення відповідної освітньої / навчальної програми. Порівняно з академічним ступенем є більш широким поняттям, оскільки охоплює також професійні освітні кваліфікації [4, с. 60]. За словами В. Манька: «Система ступеневої професійної освіти – це складна організаційна структура, яка формує та розвиває особистість фахівця в умовах загальноосвітньої та професійно-технічної шкіл, вищих навчальних закладів» [5, с. 15]. Досліджуючи наукові засади професійної підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю в умовах неперервної освіти, О. Гулай визначає зміст ступеневої освіти «як цілісну систему взаємозалежних елементів, спрямованих на формування професійної компетентності на основі моделі майбутньої діяльності фахівця у сфері будівництва, що забезпечує його неперервний загальнокультурний, інтелектуальний (природничо-науковий зокрема) і професійно-особистісний розвиток і є елементом більш широкої системи – неперервної освіти впродовж життя» [1, с. 17]. Л. Пшенична визначила три основні стратегічні напрями вдосконалення вищої освіти України: посилення ціннісних аспектів наявної системи вищої освіти і перетворення її в засіб підготовки всього населення до нових умов життя та інструмент розвитку економічної могутності держави, формування громадянського суспільства; запровадження у структуру і зміст навчання змін, орієнтованих на створення нового менталітету та компетентності, необхідних для успішних дій у демократичній і правовій країні з регульованою ринковою економікою; підвищення міжнародного рейтингу вищої освіти України та її рівноправна інтеграція в європейський і світовий освітянський простір [8, с. 279]. Формулюючи висновки, дослідниця наголошує на тому, що важливим потенціалом розвитку національної освіти є активне впровадження ступеневої системи підготовки висококваліфікованих фахівців, компетентних у передових досягненнях світової науки та здатних креативно мислити та самостійно застосовувати набуті знання [8, с. 283].

Метою статті є з'ясування ролі ступеневої освіти у підготовці майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Завдання: визначити сучасні підходи до підготовки спеціалістів за ступеневою освітою, проаналізувати стан досліджуваної проблеми на прикладі окремих закладів освіти України та Польщі.

Методи наукового дослідження: аналіз, порівняння, спостереження за освітнім процесом, анкетування, узагальнення.

Проаналізувавши окремі дослідження щодо ступеневої освіти в Україні, нами продовжуються наукові розвідки з цієї проблеми. Позитивним відзначаємо удосконалення освітнього законодавства, що спрямоване на упорядкування переліку спеціальностей, створення сучасних освітніх програм, доступ до міжнародних програм. Як приклад, розроблено Стандарти вищої освіти України, серед них: перший (бакалаврський) рівень, ступінь вищої освіти бакалавр галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Відповідно поданий перелік компетентностей: інтегральна, загальні, спеціальні (фахові, предметні). Нами звернена увага на спеціальні компетентності: критичне

осмислення теоретичних засад підприємницької торговельної та біржової діяльності, здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур, здатність здійснювати діяльність у взаємодії суб'єктів ринкових відносин; здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур; здатність до бізнес-планування, оцінювання кон'юнктури ринків і результатів діяльності у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності з урахуванням ризиків та інші [9, с. 7].

Наше дослідження проводилося на базі Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу і Львівського торговельно-економічного університету, які співпрацюють з підготовки майбутніх фахівців, за скороченим терміном навчання зокрема. Спеціальності, за якими здійснюється підготовка в означених закладах освіти: «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», «Облік і оподаткування», «Фінанси, банківська справа і страхування», «Готельно-ресторанна справа».

У нашій науковій розвідці ми акцентуємо увагу на вищеназваній спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Термін підготовки 3 роки. Після завершення навчання за освітнім рівнем молодший спеціаліст продовжується одержання освіти за освітньою програмою бакалавр. Термін навчання 2 роки. За освітнім ступенем магістр – 1,5 роки. Опитування студентів показало, що ступенева освіта дає можливість отримувати повну вищу освіту в комплексі.

Аналіз освітньої програми бакалавр («Товарознавство та торговельне підприємництво», «Товарознавство та експертиза в митній справі») Львівського торговельно-економічного університету показав, що серед дисциплін, які продовжують формувати фахову компетентність: Торговельна логістика, Експертиза товарів, Системи опису і кодування товарів, Нутріціологія, Митна брокерська діяльність, Біржові товари, Інтернет в бізнесі, Організація і технологія інспектування підприємств торгівлі та інші. Зазначимо, що для вивчення означених дисциплін забезпечуючими стали ті, які мали місце в освітньому процесі Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу: Економіка торговельного підприємства, Основи біржової діяльності, Інформаційні технології в комерційній діяльності, Основи митної справи, Митний контроль та митні платежі. У навчанні за ступенем магістр підготовка здійснюється за двома освітньо-професійними програмами «Товарознавство та комерційна діяльність» й «Товарознавство та експертиза в митній справі». У контексті ступеневої освіти за даним ступенем визначено наступні фахові компетентності, окремі з них: здійснювати аналіз стану та проблем реалізації стратегії та завдань підприємства, здатність раціонально розподіляти повноваження та компетенції у організаційній структурі управління підприємством, вміння приймати управлінські рішення у межах компетенції для оптимізації та удосконалення процесів управління діяльністю підприємств оптової та роздрібною торгівлі, впроваджувати інструментарій реінжинірингу організації бізнес-процесів підприємств торгівлі; здійснювати стратегічне та оперативне планування і прогнозування діяльності торговельного підприємства та ринкових процесів та інші. На нашу думку, така ступенева підготовка є ефективною, а випускник вищого закладу освіти має комплексні, системні знання. Окрім того, сучасні педагогічні технології, квазіпрофесійні завдання дають можливість швидко адаптуватися у професійній діяльності та суспільному житті.

М. Яцковим та Л. Осадчою подаються шляхи реалізації ступеневої освіти у структурі «коледж-університет» і акцентується увага на вивчення фахових дисциплін та застосуванні педагогічних технологій, методів, засобів та форм організації освітньо-професійної діяльності з урахуванням специфіки майбутньої професії. Дослідниками з'ясовано пріоритети ступеневої освіти у підготовці молодших спеціалістів і бакалаврів. Окремі з них: формувати у студентів усвідомлення необхідності раціонально планувати своє майбутнє, професійний шлях; покращити якість підготовки курсових, дипломних проектів; підвищити конкурентоспроможність на ринку праці, працевлаштування за професією випускників та ін. [10].

У процесі викладання економічних дисциплін в коледжі, нами значна увага акцентується на інноваційних методах навчання та самостійній (дослідній) роботі студентів, що формують компетентнісні уміння. Нами розроблено інноваційні технології викладання економічних дисциплін. Окремі з них.

RAFT-технологія – це педагогічний прийом, спрямований на створення письмових (усних) текстів певної тематики, різних за жанром і оформленням. Він є одним із способів формування критичного мислення, системи суджень, сприяє вмінню моделювати майбутню професійну діяльність. До прикладу, на практичному занятті з дисципліни «Технології» (тема «Підбір кадрів для підприємницької діяльності») аудиторія об'єднується в групи: керівники, фахівці, службовці, робітники; обслуговуючий персонал. Важливо сконцентрувати увагу студентів на необхідності перевтілення в роль, пошуку себе у виборі діяльності, і, як результат, відображення характеру, звичок. Наступним кроком є вибір форми письмового (усного) повідомлення (наказ, розпорядження, діловий лист, резюме тощо). Дані заносяться в таблицю за буквами технології: роль, аудиторія, форма, тема.

«Мета план» – метод обміну інформацією на листках паперу із чітким викладом думок. Використовувався нами у процесі вивчення дисципліни «Економіка торговельного підприємства» для проведення аналізу ситуації (тема «Товарне забезпечення товарообороту підприємства»). Студенти проводили аналіз виконання договірних зобов'язань постачальниками продукції, визначали суму втраченого товарообороту та прибутку в результаті недопостачання товарів, формулювали висновки. Організація роботи здійснювалась за таким алгоритмом: вивчається реальний стан проблеми, як повинно бути, чому так склалося, а не як повинно бути, пропозиції.

Сторітелінг – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики. Щоб створити історію, необхідно розробити сюжет, невідомі факти про економічне явище, економістів, філософів, додати цікавих подій та сформулювати висновки. Алгоритм дій: вибір сюжету історії відповідно до теми; з'ясування детального сюжету, добірка економічних явищ, сюжетів про економістів, видатних учених, пропозиція інтриги, створення сюжету студентами, формулювання висновків.

Інтерактивний метод «Пошук інформації» (дисципліна «Політекономія», тема лекційного заняття: «Політекономія як фундаментальна суспільна наука»). Викладач пропонує ключові терміни: метод політекономії, індукція, дедукція, абстрагування, економічна модель, графік, діаграма. За допомогою гаджетів студенти шукають формулювання означених понять. Завдання викладача: навчити правильному пошуку інформації в Інтернет-джерелах (словник, глосарій тощо).

Проведене опитування студентів підтвердило, що засвоєння дисциплін не викликає значних труднощів, так як у них сформовані фахові уміння та навички самостійної (дослідної) роботи.

Нами досліджувалася роль самостійної роботи в освітньому процесі закладів вищої освіти. Правильна організація її дозволяє не тільки інтенсифікувати роботу щодо якісного засвоєння економічних знань, а й закладає основи подальшої постійної самоосвіти (навчання упродовж життя) та самовдосконалення. Організація самостійної роботи студентів в умовах коледжу проходила за певними етапами.

Вступний, завданням якого є скерувати процес самостійної роботи студентів, формувати уміння аналізувати, вибирати важливу інформацію, вміти її аналізувати та формулювати висновки. До прикладу, метою вивчення дисципліни «Технології. Модуль Підприємництво» є формування у студентів здатності до самостійного конструювання економічних знань і способів діяльності у контексті особистісних якостей, морально-етичної поведінки, самостійного набуття ними умінь у вирішенні практичних завдань. Студентам пропонувалися в межах аудиторної роботи такі завдання: «Визначте переваги та недоліки конкуренції», «Запропонуйте шляхи економії витрат на підприємстві», «Наведіть приклади методів стимулювання підвищення продуктивності праці працівників», «Доведіть, що успіх підприємства залежить від ефективного менеджменту» та ін. Серед видів робіт: самостійне виконання частини проекту, організація презентації, виділення в підручнику основної інформації, вивчення зарубіжного досвіду з окремих економічних проблем та інше.

Основний, який передбачав самостійну роботу як аудиторну, так і позааудиторну, що включав виконання індивідуальних завдань. Добиралися теми теоретичного спрямування, наприклад, з дисципліни «Політекономія» такі: умови ефективного використання ресурсів; причини виникнення та соціально-економічні наслідки інфляції; формування сучасних ринкових відносин і ринкової інфраструктури; соціальна політика держави; економічне зростання та економічний розвиток, теорія і моделі економічного зростання, неокенсіанські та неокласичні теорії економічного росту; міжнародне науково-технічне співробітництво та ін. Види робіт: написання рефератів, виступи з повідомленням, побудова графіків залежності економічних явищ.

Завершальний, що передбачав цілеспрямовану організацію самостійної роботи і дав можливість студентові доповнити лекційний матеріал додатковою інформацією (про розвиток сучасної економіки, зміни в законодавстві про митну справу, розвиток торговельних підприємств Закарпатської області тощо).

Зазначимо, що ступенева освіта у Мукачівському кооперативному торговельно-економічному коледжі здійснюється з Вищою школою бізнесу в Домброві Гурнічій, з якою укладено договір на співпрацю. Метою є підготовка фахівців в області економічних, соціальних і технічних наук. Навчальними закладами виводиться різниця в кредитах, окремі дисципліни перезараховуються, а інші продовжують вивчатися за певною освітньою програмою. До перезарахування належать «Статистика», «Логістика», «Соціологія», «Основи маркетингу» та ін. Серед дисциплін, що формують професійну компетентність у польському закладі: «Планування кар'єри», «Інтерперсональна комунікація», «Бібліотечна підготовка», «Самопрезентація», «Проблеми державної безпеки у XXI столітті» та ін. Форми заняття – лекції, семінарські та практичні – мають місце майже в усіх закордонних вузах, проте у освітньому процесі в Домброві Гурнічій

практикуються лекції-проекти, лабораторні роботи, лекції з мови. Підкреслимо, що сучасна вітчизняна педагогічна наука також поповнилася інноваційними методами та формами навчання, серед них інформаційні та телекомунікаційні.

Таким чином, нами розглянуто сучасні підходи до підготовки спеціалістів за ступеневою освітою. Вона забезпечена законодавчою базою, активізацією досліджень з цієї проблеми. Проаналізовано стан досліджуваної проблеми на прикладі підготовки майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності на базі співпраці Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу, Львівського торговельно-економічного університету, Вищої школи бізнесу в Домброві Гурнічій.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні моделі формування професійної компетентності у майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в системі ступеневої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулай О. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю в умовах неперервної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2016. 40 с.
2. Про вищу освіту: Закон України 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.01.2019).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.01.2019).
4. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. К.: Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
5. Манько В. М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2005. 41 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) від 20 січня 1998 р. № 65 із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF> (дата звернення: 27.01.2019).
7. Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» від 7 вересня 2016 року № 1493-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>.
8. Пшенична Л. Особливості розвитку системи вищої освіти України в контексті суспільства знань. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. Вип. 11. С. 278–284.
9. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. № 1243 URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/627/62794/5bf6bdf6cd541764411767.pdf> (дата звернення: 01.02.2019).
10. Яцков М., Осадча Л. Реалізація ступеневої підготовки фахівців в системі вищої освіти у структурі «коледж-університет». URL: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19315-realizaciya-stupenevoi-pidgotovki-faxivciv-v-sistemi-vishhoi-osviti-u-strukturi-koledzh-universitet.html> (дата звернення: 30.01.2019).

REFERENCES

1. Hulaj, O. I. (2016). *Teoretyko-metodychni osnovy profesijnoyi pidgotovky majbutnix faxivciv budivelnogo profilu v umovax neperervnoyi osvity. Extended abstract of d-r's thesis*. Vinnycya. 40 s. [in Ukrainian].
2. Pro vyshhu osvitu: Zakon Ukrayiny 01.07.2014 No 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
3. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 No 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
4. Nacionalnyj osvitnij glosarij: vyshha osvita (2011) / avt.-uklad.: I. I. Babyn, Ya. Ya. Bolyubash,

- A. A. Harmash; za red. D. V. Tabachnyka i V. H. Kremenya. K.: Vydavnychyj dim «Pleyady» [in Ukrainian].
5. Manko, V. M. (2005). Teoretychni ta metodychni osnovy stupenevogo navchannya majbutnix inzheneriv-mexanikiv silskogospodarskogo vyrobnyctva. *Extended abstract of d-r's thesis*. Ternopil [in Ukrainian].
 6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny Pro zatverdzhennya Polozhennya pro osvitu`o-kvalifikacijni rivni (stupenevu osvitu) vid 20 sichnya 1998 r. No 65 iz zminamy ta dopovnennyamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF> [in Ukrainian].
 7. Postanova Verhovnoyi Rady Ukrayiny Pro Rekomendaciyi parlamentskyx sluxan na temu: «Profesijna osvita yak skladova zabezpechennya kvalifikovanogo kadrovogo potencialu Ukrayiny: problemy ta shlyaxy vyrishennya» vid 7 veresnya 2016 roku No 1493-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>
 8. Pshenychna, L. (2013). Osoblyvosti rozvytku systemy vyshhoyi osvity Ukrayiny v konteksti suspilstva znan. *Vytoky pedagogichnoyi majsternosti – Origins of pedagogical skill, issue 11*, 278–284 [in Ukrainian].
 9. Standart vyshhoyi osvity pershogo (bakalavrskogo) rivnya galuzi znan 07 «Upravlinnya ta administruvannya», specialnosti 076 «Pidpryemnyctvo, torgivlya ta birzhova diyalnist». Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 13.11.2018 r. No 1243. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/627/62794/5bf6bdf6cd541764411767.pdf> [in Ukrainian].
 10. Yaczkov, M., Osadcha, L. Realizaciya stupenevoyi pidgotovky faxivciv v systemi vyshhoyi osvity u strukturi «koledzh-universytet». URL: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19315-realizaciya-stupenevoi-pidgotovki-faxivciv-v-sistemi-vishhoi-osviti-u-strukturi-koledzh-universitet.html> [in Ukrainian].